

**СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА ЛОЗАРСТВОТО И
ВИНАРСТВОТО В БЪЛГАРИЯ, ПРЕДИ И СЛЕД ПРИСЪЕДИНЯВАНЕТО КЪМ
ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ**

Соня Торманова

*Аграрен университет–Пловдив, Факултет Икономика, Менделеев12, 4000 Пловдив, България
E-mail: sonya_tr@abv.bg*

**STATE AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF VITICULTURE AND WINE
PRODUCTION IN BULGARIA BEFORE AND AFTER ACCESSION TO THE
EUROPEAN UNION**

Sonya Tormanova

*Agricultural university–Plovdiv, Faculty of Economics, 12”Mendeleev”str. 4000 Plovdiv, Bulgaria
E-mail: sonya_tr@abv.bg*

ABSTRACT:

Historically viticulture and wine-production in Bulgaria proved to be important sectors with many economic and social functions. The favorable natural and climatic conditions in the country, the advanced technologies for production and processing of grapes, the varieties selected over the years and the rich traditions are prerequisites for good competitiveness of viticulture and wine-production in the domestic and international market. Bulgaria's membership to the European Union provides a number of preconditions for sustainable development of the two sectors, but has also created serious challenges for grape growers and wine producers, with the challenge to compete directly with producers in other Member States.

The aim of the study is by analysis of the main indicators for the development of viticulture and wine-production in Bulgaria to identify the factors for their sustainability and competitiveness and to present alternative options for their improvement.

Key words: viticulture, wine production, competitiveness, sustainability;

Увод:

Исторически лозарството и винарството в България са се утвърдили като важни икономически и социални сектори. Подходящите природно-климатични условия в страната, усъвършенстваните през годините технологии за производство и преработка на грозде, селектираните сортове и богатите традиции са предпоставки за добра конкурентност на лозарството на вътрешния и международния пазар. Членството на България в Европейския съюз осигурява редица предпоставки за устойчиво развитие на сектора, но създава и сериозни предизвикателства пред производителите на грозде и вино заради необходимостта да се конкурират директно с производителите от другите държави-членки.

Целта на изследването е на база анализ на основните показатели за развитието на лозарството и винарството в България да се идентифицират факторите за тяхната устойчивост и конкурентноспособност и да се предложат възможности за подобряването им.

Устойчиво развитие и конкурентоспособност

Устойчивото развитие, особено в селското стопанство е сложен въпрос, по отношение на голям брой взаимосвързани фактори, процеси и институции. Налице е необходимост от удобни и подходящи инструменти за оценяване в областта на земеделския бизнес, за да се подобри икономическата ефективност, околната среда и социалната отговорност (Атанасов и Попова, 2010). Лозарство с неговите характеристики, поставя допълнителни предизвикателства, които трябва да бъдат оценени. Периода след присъединяването на

България към ЕС се характеризира с множество възможности, но и проблеми за фермерите. За кратко време те трябва да се адаптират към новата институционална среда, за да отговарят на високи стандарти и изисквания за качество и безопасност на продукцията, за да се подготви за конкурентния натиск на европейските производители (Атанасов и Попова, 2010).

Конкурентните способности и конкурентността имат комплексен характер и притежават много измерения: потенциал за интензивен устойчив растеж с присъщите му три стълба – икономически социален и екологичен; производителност на производствените фактори; факторни разходи за производство на единица краен продукт; качество на произвежданите аграрни продукти; надеждност на продуктите и услугите; структурни характеристики на икономиката в най-широкия смисъл на това понятие; имитационен и иновационен потенциал на икономиката; гъвкавост; потенциал за бързо усвояване; разпространяване и комерсиализиране на новости – технически и др.; лоялно партньорство в стопанските взаимоотношения; съчетаване на частни, държавни и обществени интереси. Терминът конкурентноспособност е свързан с техническата и икономическата ефективност на производството. Основния критерий за икономическата ефективност е стойността – промяна която увеличава стойността е ефективна, а промяна която намалява стойността е неефективна. Техническата ефективност е свързана с отношението на вложени ресурси-получени резултати. Всяка промяна която би довела до намаление на вложените ресурси и увеличаване на получените резултати е ефективна и обратното. Конкурентноспособността на националната икономика е степента в която страната може да произвежда продукти и услуги, издържащи на изпитанията на външната конкуренция в условията на отворен пазар и същевременно да увеличава реалния брутен продукт (Алексиев, 2012).

Основни фактори влияещи върху развитието и конкурентоспособността

Производството на грозде и вино зависи от множество взаимосвързани фактори, които обуславят изключителната му сложност. По-голямата част от производствените процеси протичат на открито, което прави сектора много зависим от природните условия. Те определят до голяма степен регионалните особености в специализацията в областта на лозарството. С най-голямо значение са релефът, почвите, климатът и водите. Температурните условия са от изключително важно значение за развитието на лозята, а оттам и за добива и неговото качество. Лозата е растение на умерения климат и се развива нормално в страните с ясно изразена смяна на сезоните. При ниски температури лозата издържа до около -17°C , но при по-ниски температури измръзват, поради което се налага есенното им “загрибане” с пръст и пролетното им “отгрибане”. Загрибането и отгрибането от своя страна води до повишаване на разходите за труд и това допълнително оскъпява производството. Лозата проявява сериозни изисквания към почвената влага. В България лозите могат да се отглеждат при поливни и неполивни условия. Отглеждането на лозята при поливни условия цели да се ускори растежът на лозата, да се повиши добивът и да се подобри качеството на гроздето. То изисква предварително планиране още при засаждането на масивите, изграждане на системите за напояване, допълнителни разходи за проектирането, водата, труда – в зависимост от вида напоителни системи.

Други фактори, влияещи върху конкурентноспособността на лозарството и винарството са: търсене, предлагане, цени, инфраструктурата, технологичното равнище, демографските ресурси, екологичното законодателство, държавната политика и др.

Влиянието на държавната политика върху развитието на лозарството се изразява, както в приемането на закони, касаещи селското стопанство и в частност подотрасъла, така и във влияние върху финансирането чрез изкупуването на продукцията и други икономически лостове. През 2002 г. след промени в ЗВСН, отнасящи се до създаването на реални условия за ефективен контрол и управление на лозарския потенциал са разработени и приети текстове регламентиращи правата на ново засаждане на винени сортове лози, презасаждане,

присаждане и изкореняване на съществуващите лозови насаждения. За насърчаване производството на качествени вина произведени в определен район промените в закона предвиждат и създаването на фонд “Българско вино” насочен изключително към промоциране на качествените вина. През 2005 година е приета **Национална стратегия за развитие на лозарството и винарството в Република България 2005-2025**, а през 2006 се създава **Национална програма за насърчаване на производството на десертно грозде в Република България**.

Влиянието на пазарите като фактор се чувства силно през последните години, след като България се присъедини към ЕС и се конкурира на пазарите на общността. Това до голяма степен предопределя и спада в подотрасъла. Високите постижения в миналото от своя страна могат да се обяснят с членството на България в СИБ (Съвет за икономическа взаимопомощ) където пазарите ѝ бяха осигурени. Все повече влияние върху маркетинга оказват асортимента, разнообразието и качеството на продукцията. Традиционно в България се произвеждат по-слаби вина, но сблъсквайки се с променящите се вкусове на поколенията и предлаганите и търсените вкусове на европейския пазар се налагат промени в отглежданите сортове.

Влиянието на демографските ресурси се отразява не само върху потреблението на продукцията, но и в необходимостта от квалифицирана работна ръка в лозарството. За много от дейностите не е намерен механизмиран и опростен начин за работа, това изисква по-голямо количество кадри само в кратък период от време.

Ярко изразено е влиянието на механизацията върху развитието на сектора - страната не разполага с малогабаритна и специализирана техника, която може да съкрати значително трудоемките процеси и да намали себестойността на продукцията. Силното влияние на транспортния фактор е във връзка с факта, че гроздето, особено десертното е нетранспортабилно. То изисква специализиран превоз /контейнери, хладилници и др. / при превоз на дълги разстояния, което оскъпява крайната продукция. Това до голяма степен определя и строителството на преработвателните мощности от ХВП в близост до районите на отглеждане на съответните видове. През последните няколко години все по-силно въздействащ фактор върху развитието на подотрасъла е екологичният, който е тясно свързан, както с външните, така и с вътрешните пазари. Относно технологиите, освен тези с които се конкурира българското лозарство с това на останалите страни за производство на самото грозде – засаждане, бетитба, поливания, обработки на почвата и др., самото винопроизводство отново се конкурира в технологичен план. Освен това много важна е връзката между производството на суровината-грозде и винопроизводството. През периода 2000-2005г. се наблюдава липсата на активен пазар на земята, това лишава винопроизводителите да създават собствени масиви с лозя. Възникват големи проблеми с намаляването на отглежданите площи с лозя, влошаване на състоянието им и възрастовия състав и създава неблагоприятна структура на отглежданите сортове което влияе на асортимента на произвежданите вина.

Днес производителите на вино започват все по-активно да инвестират в отглеждането на собствени лозови масиви. Почти всички по-големи производители вече разполагат със собствени или взети под аренда лозови насаждения. Постепенно на българския пазар навлизат значими чуждестранни инвестиции, които са насочени към покупка на земя, нейното окрупняване и засаждане на нови лозови насаждения. Уедряването на земята се превръща във важен фактор за производството на качествено грозде.

При анализиране на конкурентноспособността трябва да се определи количеството стоки с които дадена страна може да се конкурира на международния пазар т.е определяне на пазарния капацитет. Той отразява онази част от производителите които участват в международната търговия със съответен продукт и формират конкурентните възможности на страната (Алексиев, 2012).

Табл.1

Потенциал на лозарството и винарството в България

Година	Площ на лозята в Стопанствата (ха)	Произведено грозде (тона)	Износ Вино (тона)	Внос Вино (тона)
2002	129 998	408 911	78 784	4 030
2003	103 019	433 619	83 426	1 693
2004	95 551	351 468	92 342	803
2005	94 724	266 183	114 512	4 848
2006	85 320	307 173	153 895	22 200
2007	97 387	376 663	113 913	16 894
2008	88 570	363 539	87 045	6 568
2009	74 018	281 302	54 224	5 432
2010	56 968	230 198	50 560	8 230

Източник: Собствени изчисления, по данни на МЗХ “Агростатистика” и ФАО

През наблюдавания период се забелязва значителен спад на отглежданите площи с лозя - повече от 50% е намалял той от 2002 до 2010 година. Такава е тенденцията и при износа на вино. В България се отчита непрекъснат спад на производството на десертно грозде като през 2002-2005г. практически износ на десертно грозде от България не се прави. Консумацията от 25-30кг на глава от населението през 1960г. спада на 3кг през 2005г. Производството на грозде през 2010 г. е с около 18% по-ниско спрямо 2009 год. Средните добиви от винени лозя са по-ниски с около 9 %, а от десертни сортове – с около 42% в сравнение с 2009 г. Продължава спадът на произведените количества вино, като производството достига най-ниското си ниво за предходните 5 години (<http://sfb.bia-bg.com/index.php?srchbranchid=11&lang=bg>).

Графика 1

Разпределение на произведеното грозде, реколта 2011

Източник: Агростатистика – Бюлетин № 185 – „Производство на грозде и вино – реколта 2011”

Неблагоприятната тенденция за намалението на стокообмена на България от търговията с вина, започнала през 2008 година, е прекъсната през 2011 г. Производството е с около 6% по-високо спрямо 2010 год. Гроздето от лозя е 240 531 тона, в отношение винено – 95%, десертно – 5%. Средните добиви от винени лозя са по-високи с около 16 %, а от десертните сортове – с около 67% в сравнение с 2010 г. Средният добив за страната от винени сортове е 5 219 кг/ха, а от десертните сортове е 5 091 кг/ха.

Заклучения и препоръки

Стабилизирането на лозаро-винарския сектор в България се нуждае от окрупняване на земята, засаждането на нови и качествени сортове лозови насаждения, както и от регламентирано обвързване на производителите на суровината [гроздето] и производителите на крайния продукт [виното]. Лошото състояние на лозовите насаждения от една страна се дължи на влошената им възрастовата структура и от друга страна на непостоянното и ненавременно полагане на необходимите агротехнически мероприятия за тях. Сортовете са определящ фактор във винопроизводството. Ключът към подобряване на конкурентността и развитие на българското лозарство е производството на повече качествени и бутилирани вина и диверсификация на производството, като аграрната политика на държавата трябва да се съсредоточи към поощряване на производства, различни от винопроизводството, като производството на гроздов сок, стафиди и трапезно грозде. Пазарът на тези продукти не страда от хронични излишъци, както е при този на виното. Необходимо е да се съживяват отрасли като логистиката, както и да се изгради складова база. За подобряване на качеството трябва да се разчита на малките и средните производители и предлаганите от тях вина, носещи спецификата на всеки отделен винарски район. Разумната алтернатива за развитие е увеличаване дела на качествените вина чрез модернизиране на технологиите. Разработване и прилагане на технологична схема за засаждане на нови лозя върху стари изкоренени такива. Осигуряване на здрав, чисто сортов лозов посадъчен материал, осигуряващ производство на грозде, което носи в себе си всички елементи за производство на едно качествено вино. Изграждане на пилотно пепиниерско стопанство за производство на базов сертифициран материал.

В дългосрочен план следва да се има предвид, че укрепването на сектора е възможно само ако се гарантират достатъчна защита на потребителите от фалшификати и защита на производителите от нелоялна конкуренция.

Литература:

1. Алексиев, А (2012) „Конкурентни възможности на зърнения сектор” ISBN 978-954-517-147-5;
2. Atanasov, D., B. Popova (2010) “Approaches to selection and integration of indicators for sustainable development of agriculture” *Trakia Journal of Science, Volume 8, Supplement 1, 2010 ISSN 1313-7069 (p.133)*
3. Борисов, П., Т. Радев (2012) „Анализ на конкурентоспособността на лозаро-винарския сектор, като елемент за устойчиво развитие” *Пловдив, 2012, с.62;*
4. <http://faostat3.fao.org/home/index.html>;
5. <http://www.mzh.government.bg/mzh/bg/Home.aspx>;
6. <http://sfb.bia-bg.com/index.php?srbhbranchid=11&lang=bg> “Вино – развитие на производството, вноса, износа и продажбите в България” *Годишен отчет 2011 на “СФБ Капиталов пазар АД”*